

GOSPODARSKA IN POKLICNA STRUKTURA KRAKOVskega PREBIVALSTVA

VLADO VALENCIĆ

I.

Urbar nemškega viteškega reda v Ljubljani iz leta 1490 navaja v Krakovem 38 podložnikov z domci in vrtovi.¹ Kot priimki so pri nekaterih označbe, ki kažejo njihovo gospodarsko dejavnost oziroma njihov poklic. Pet Krakovčanov je bilo označenih za ribiče (Vischer), šesta je bila verjetno vdova po ribiču (Vischerinn). Po eden je bil naveden kot lončar (Hafner), tesar (Zimerman), kramar (Cramer) ter krznarica (Kursnerinn), najbrž krznarjeva vdova. Mogoče so kakšno določeno dejavnost predstavljali tudi trije »Ziecher« (vlačilci čolnov?). Seveda je možno, da je bila ena ali druga navedenih označb pravi priimek in ne gospodarska dejavnost, vendar bi bilo to izjema v času, ko so priimki šele nastajali.

Po podatkih urbarja je bilo za gospodarsko usmerjenost Krakovega tedaj značilno vrtnarstvo; z vsakim domcem je bil združen vrt. Kot druga posebnost v poklicni strukturi pa se pojavlja ribištvo. Posamezni Krakovčani so se ukvarjali tudi z rokodelstvom.

II.

Popolnejši podatki o poklicni dejavnosti krakovskih prebivalcev so iz 18. stoletja. Viri za njen prikaz so davčni sezname, popis prebivalstva in sezname hišnih posestnikov. Sezname zavezancev mesnega krajcarja od 31. maja 1706 navaja v Krakovem 100 družinskih poglavarjev ali poglavarjev gospodinjstev, ki so jih popisali zaradi odmere te davščine.² Pri večini je naveden poklic. Po teh navedbah je bilo v Krakovem 33 ribičev, 15 velikih čolnarjev, 2 voznika, 13 raznih obrtnikov, 3 dninarji ter po en gostilničar, kmetovalec, trgovec in deželni uslužbenec. Nadalje je v seznamu omenjenih 10 gostačev in gostačk, 2 ženi plemiških uslužbenec, 9 vdov in 9 oseb brez označbe dejavnosti ali socialnega položaja. Po seznamu iz leta 1706 je bilo v vsej Ljubljani 34 ribičev, razen enega, ki je bil v Trnovem, so vsi živeli v Krakovem. Čolnarjev je bilo tedaj v Ljubljani 45, v Krakovem tretjina, drugi v Trnovem. Leta 1737 je v Krakovem plačalo mestu obrtni davek razen ribičev še pet čevljarjev, trije krojači, po en tkalec, mizar, sitar, mesar in pek ter sedem vinotočev.³ Ob prvem ljudskem štetju leta 1754 so našli v Krakovem 81 družin in 634 oseb.⁴ Pri 172 osebah je bil naveden poklic ali kakšna druga označba, ki kaže na njihov družbeni položaj. Med njimi je bilo 47 ribičev, 20 čolnarjev, 37 rokodelcev, 9 dninarjev, 2 stolonoši, 10 gostačev in gostačk, 42 služkinj ter

po en hlapec, kočijaž, komendski uslužbenec, invalid ter beračica. Med rokodelci je bilo 17 zidarjev, 6 čevljarjev, 4 krojači, 3 mesarji, 2 tkalca in še posamezni drugi obrtniki. Leta 1754 so bili vsi ljubljanski ribiči šteti v Krakovem, poleg krakovskih je bilo še 59 čolnarjev v Trnovem. Leta 1789 je bilo v Krakovem 45 ribičev, 7 čevljarjev, 7 zidarjev, 4 krojači, po trije vlačilci čolnov, gostilničarji, tesarji in vozniki, po en stolonoša, starinar, stražnik, sel, mesar, dežnikar, mizar, paznik, tovarniški delavec ter dva navadna delavca.⁵ Ti podatki pa niso popolni, saj se čolnarji ne omenjajo, dasi so predstavljali eno izmed močnejših poklicnih skupin.

Sezname hišnih posestnikov omenjajo v letih 1782 do 1798 v Krakovem 26 ribičev, 21 čolnarjev, 7 zidarjev, 5 krojačev, po tri krčmarje in dninarje, dva voznika ter po enega lovca, prodajalca soli, tesarja in tkalca.⁶ Ti podatki kažejo le poklicno strukturo 71 hišnih posestnikov ne pa vseh oseb, ki so živele v Krakovem in se ukvarjale s kakšno gospodarsko ali drugo dejavnostjo.

III.

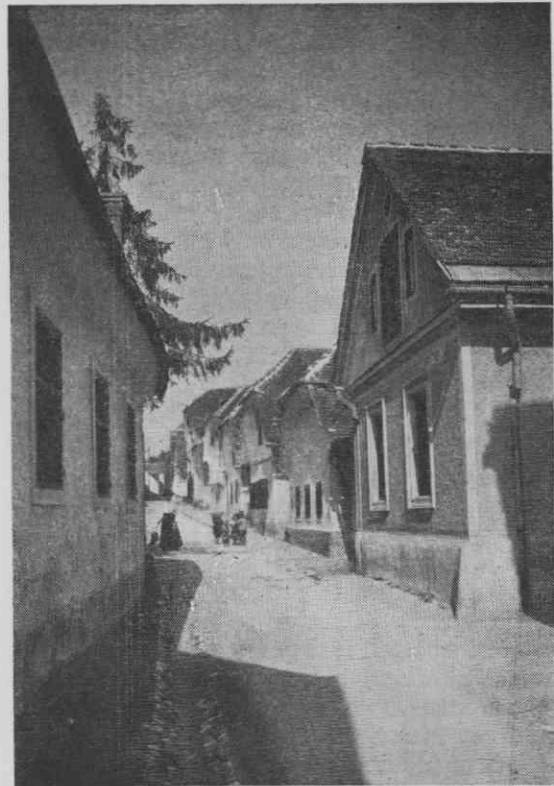
Veliko število ribičev in sorazmerno številni čolnarji pričajo, da je Ljubljana tedaj še odločilno usmerjala poklicno dejavnost krakovskega prebivalstva. Z nalovljenimi ribami so krakovski ribiči zalagali ljubljanski trg. Potrošnja rib je bila zaradi številnih postnih dni velika, zato je mogel ribolov zaposlovati večje število oseb. Zasluzek je dajala Ljubljana tudi s svojim tedaj zelo velikim prometom, ki so pri njem dobili zaposlitev čolnarji in nakladalci ter razkladalci blaga v pristanu. V prvi polovici prejšnjega stoletja je v tem pogledu prišlo do znatnih sprememb. Po osušitvi Barja, ki se je pričela z Gruberjevim prekopom, se je spremenilo vodno stanje Ljubljane ter njenih pritokov, vodna gladina se je znižala. Nove vodne razmere niso več dopuščale prejšnjega ribjega bogastva, ribolov je začel pešati.

Nemška viteška komenda, ki je imela pravico do ribolova na Ljubljani in njenih pritokih, je bila upravičena za izkoriščanje te pravice imeti 44 ribičev. Po davčnem registru iz leta 1815 jih je bilo v Krakovem 36; od konca 18. stoletja se je njihovo število zmanjšalo. Za dosmrtno ribolovno pravico so krakovski ribiči plačevali komendi letno 8 glđ 22 1/2 kr. Zaradi poslabšanja ribolovnih razmer v zvezi z osuševalnimi deli na Barju v dvajsetih letih se Krakovčani niso več pote-

govali za ribolov in komenda ni mogla oddati vseh ribiških mest. Tedaj je imela le 15 do 18 ribičev. Leta 1831 se je s svojimi krakovskimi ribiči dogovorila, da jim ribolova ne bo več oddajala dosmrtno, marveč samo za eno leto za staro dajatev.⁷ Ribiči so ponovno prosili nemški viteški red za znižanje zakupnine na polovico; mestni magistrat je njihovo prošnjo priporočal, ker so se dohodki iz ribolova občutno skrčili.⁸ Uspeha te prošnje niso imele, komenda ni pristala na znižanje dajatve za ribolovne pravice. Po naročilu križevniškega vodstva se je komendsko upraviteljstvo leta 1834 obrnilo na magistrat z zahtevo, naj komisija za osuševanje Barja plača odškodnino za zmanjšano komendsko ribolovno rento. Osuševalna dela so bila vzrok, da sta se na Barju leta 1826 pogreznili oba bregova Ljubljance, podsula sta velike množine rib in za vedno so bila uničena ribja vališča in prostor, kjer so se ribe zadrževale. Stari jarki, ki so bili polni rib, so bili delno izsušeni, delno je voda v njih dobila pri iztoku tako močan padec, da ribe niso mogle več vanje. Prej je bilo na Barju mnogo za ribolov zelo izdatnih mlak, tudi te so bile izsušene. Za ribolov ni več zanimanja, mladi ljudje se za zakup ribolova ne potegujejo, ker se ne morejo več z njim preživljati. Ko bodo stari ribiči pomrli, bo ta do tedaj pomemben dohodek zaradi osušitve Barja za komendo popolnoma usahnil. Pred osuševanjem je ta prejemale od 44 ribičev na zakupnini 368 gld 30 kr, v začetku tridesetih let je prejemale od 17 ribičev 147 gld 15 kr, torej 221 gld 15 kr manj. Poleg te zakupnine je komenda prejemale še zakupnino od gospodstvu pridržanih vod, ki jih je od časa do časa dajala v zakup. Tudi ta zakupnina se je zmanjšala za 30 do 40 gld, tako da je ribolovna renta za 250 do 260 gld letno manjša, kot je bila pred osušitvijo. Komenda sicer priznava, da je bila osušitev izvedena v splošno korist, toda ne zdi se ji pravilno, da bi se bremena le enostransko razdelila. Križevniški red je že tako bil obremenjen s prispevki za osuševalna dela, poleg tega pa mora trpeti, da so njegova zemljišča prekopana z jarki. S temi razlogi je utemeljeval svojo prošnjo za letno odškodnino, ki naj bi prvo leto znašala 250 gld, v bodoče pa bi se določila konec vsakega leta.⁹ V svojem odgovoru komendi je magistrat priznaval, da so bile z osuševanjem občutno prizadete njene vrhovne lastninske pravice in koristi, izjavil pa je, da magistrat ni organ osuševalne komisije in ni upravičen, da bi se dogovarjal glede odškodnine.¹⁰

IV.

Kot za ribištvo so se poslabšali pogoji tudi za drugo v Krakovem pomembno, na Ljubljano navezано gospodarsko panogo, za čol-

Krakovska ulica s Krakovskega nasipa
(iz fototeke MALJ)

narstvo. Prevoz s čolni ter nakladanje in razkladanje blaga v pristanu na Ljubljani je bila pravica Krakovčanov in Trnovčanov. V teh poslih so bili podrejeni mitniškemu, pozneje carinskemu uradu, ki je zanje vodil poseben urbar. Enotni čolnarski ceh se je okrog leta 1708 razdelil na ceh malih in ceh velikih čolnarjev. Veliki čolnarji so prevažali kernalno in trgovsko blago na velikih državnih ladjah, mali čolnarji pa so imeli manjše čolne in so oskrbovali prevoze za dnevne potrebe meščanov.¹¹ Krakovci so bili, kot je pokazal seznam zavezancev mesnega krajcarja, veliki čolnarji. V prvih desetletjih osemnajstega stoletja urejena tržaška cesta je pritegnila nase del prometa, ki je prej šel po Ljubljani. Za čolnarje je bil to prvi udarec, začutili so, da je njihov gospodarski obstoj ogrožen. Najbrž iz tega razloga so si mali čolnarji zaželeli zaščite; na njihovo prošnjo so bili privilegiji velikih razširjeni tudi na male čolnarje, ki naj bi jih bilo 30 v Ljubljani. Na podlagi privilegijev so čolnarji hoteli uveljaviti svoj monopol in so branili zunaj mesta živečim podložnikom, da bi s svojimi čolni dovažali les, seno in druge pridelke v mesto.¹² Leta 1756 so bili privilegiji in čolnarski red na novo potrjeni. V Ljubljani je smelo biti 40 velikih čolnarjev na štirih velikih ladjah; privilegij iz leta 1535 je dovoljeval deset ladij. Veliki čolnarji naj bi opravljali nakladanje, razkla-

danje ter prevoz blaga. Čolnarski red je naročal višjemu mitniškemu uradu, naj v primeru smrti čolnarja sprejme njegovega sina, ki je več čolnarjenja, in ga vpiše v urbar; v primeru, da takega ni, pa najstarejšega čolnarskega hlapca.¹³ Po seznamu mesnega kraljarja je začetek 18. stoletja živelo v Krakovem 15 velikih čolnarjev. Ob štetju leta 1754 so našeli 16 čolnarjev med hišnimi posestniki ter štiri med drugimi stanovalci. Ni povedano, kakšni čolnarji so to bili, toda, ker je ta poklic prehajal od očeta na sina, jih smemo uvrstiti med velike čolnarje, kakor so bili izkazani nekaj desetletij prej.

Čolnarska organizacija, ki je imela izključno pravico do prevažanja trgovskega blaga in je nalagala svojim članom razne omejitve glede čolnarjenja v posameznih okoliših, je sčasoma postala ovira za promet in trgovino. Zato jo je Jožef II. odpravil in velikim čolnarjem ni potrdil cehovskih pravic.¹⁴ Nekdanja institucija velikih čolnarjev je prenehala, veliki čolnarji so ostali le carinski nakladalci in razkladalci (fakini) blaga v pristanu. Določena je bila tarifa, ki so po njej smeli zahtevati od trgovcev in drugih strank plačilo za svoje delo.¹⁵ S to preureditvijo je bil Krakovcem kot nekdanjim velikim čolnarjem odvzet njihov delež pri prometu na Ljubljani. Ko so mali čolnarji, ki so še nadalje opravljali prevoze s čolni, hoteli pod zaščito svojega ceha zvišati prevozne cene, jim je kresija to preprečila. Odredila je, da sme vsak čolnar prevažati po dotedanji ali tudi nižji tarifi ter da sme vsako uporabljati za prevoz izvencehovske čolnarje ali pa sam imeti čoln in s svojimi hlapci prevažati blago na vodi. To je pomenilo ukinitve čolnarskih predprav; čolnarji so popustili ter s trgovci leta 1789 sklenili sporazum glede prevoznih pogojev in prevozne tarife. Trgovci in prevozniki so se zavezali, da bodo prevoz blaga za Vrhniko prepustili čolnarjem. Po sklenjenem sporazumu, ki je nanj pristalo 37 čolnarjev, so ti prevzeli solidarno jamstvo za vso morebitno pri prevozu nastalo škodo.¹⁶ Tako se je dejansko ohranila še naprej čolnarska cehovska organizacija, čeprav njeni privilegiji niso bili več potrjeni. Zdi se, da se trgovci niso več držali sklenjenega sporazuma, potem ko je preteklo nekaj let. Leta 1802 so mali čolnarji prosili magistrat, naj trgovcem prepove imeti čolne za prevoz blaga. Magistrat je menil, da od Marije Terezije izdani čolnarski privilegiji še vedno veljajo. Po teh privilegijih nihče razen privilegiranih čolnarjev ne sme imeti čolnov in najemati čolnarje. Vse Trnovo in velik del Krakovega živi od čolnarstva, nihče ni upravičen, da odvzame tem čolnarjem njihov zaslužek. Ni mogoče govoriti o monopolu, kajti vsakdo mora za prevoz blaga izbrati tistega čolnarja, ki mu zagotovi pravilno oprav-

ljeno delo. Ne more pa se zameriti čolnarjem, da zvišujejo prevozne cene in s tem svoj zaslužek, od katerega je pri naraščajoči dražnji odvisno njihovo preživljanje. Za čolnarje govorijo njihovi privilegiji, ki sicer res niso potrjeni, toda trgovci ne morejo dokazati, da smejo imeti čolne in prevažati spedijsko blago. Kresija je soglašala z magistratovo argumentacijo in ni priznala trgovcem pravice, imeti čolne in prevažati blago.¹⁷ Pri tem ni dolgo ostalo, cehovskih pravic ni bilo mogoče uskladiti z gospodarskim razvojem. Z dvornim dekretom od 21. septembra 1804 je bilo čolnarstvo na Ljubljani proglašeno za prosto in ceh malih čolnarjev ukinjen. Magistratu je bilo naročeno, naj po nalogu deželne vlade razglasi, da čolnarske pravice za vse čolne podeljuje glavni carinski urad, ki se mu je treba prijaviti ter plačati bankalni čolnarski ter obrtni davek. Brez dovoljenja deželne vlade ni smel carinski urad nobene prijave zavrniti. Da so se preprečile nezgode, so morali lastniki čolnov imeti izvežbane čolnarje. Organizacija čolnarjev pa kljub razpustu ni zamrla, magistrat je še naprej dajal dovoljenja za včlanjenje v čolnarsko družbo.¹⁸

V času francoskega medvladja je prenehala institucija fakinov, čolnarstvo pa je postalo navadna prosta obrt, neodvisna od carinskega urada. Promet na Ljubljani je ostal živahen tudi v tej dobi. Dnevno je prihajalo v Ljubljano v najslabšem času vsaj 6 čolnov z Vrhnike, pozimi ko je bil promet močnejši, je pristajalo na Bregu od 16 do 20 pa tudi do 24 čolnov.¹⁹ Po avstrijski reokupaciji so nekdanji fakini zopet prevzeli svoje posle pri carinskem uradu, ne da bi bila vzpostavljena prejšnja organizacija. Tedaj jih je bilo 11 iz Krakovega in 2 iz Trnovega. Šele leta 1823 je bil izdelan načrt reda za nakladalce; predvideval je v Ljubljani 60 fakinov, ki bi volili svojega predstojnika in dva odbornika. Nakladalske posle so morali opravljati osebno in ne po najetih hlapcih; izjema je bila dovoljena le vdovam fakinov, katerih sinovi za fakinske posle še niso bili fizično sposobni. Ta določba je bila le malo časa v veljavi, na prošnjo fakinov so jim po nekaj letih dovolili, da so smeli imeti hlapce, ki so namesto njih opravljali delo.²⁰ V času svobodnega čolnarjenja so si nekateri trgovci nabavili čolne in z njimi prevažali svoje in spedijsko blago. Za pravico čolnarjenja so se potegovali fakini (nekdanji veliki čolnarji). Da jih ne bi kakšna konkurenca oškodovala v gospodarskem obstoju, so si čolnarji prizadevali za obnovitev starih privilegijev z izključno pravico za prevoz blaga.²¹ Tega niso dosegli, čolnarski red, napravljen obenem z redom za nakladalce, je imel čolnarstvo za prosto policijsko obrt, ki ni zanjo potrebno nobeno posebno dovoljenje. Plovba po Ljubljani je bila svobodna, vsak

je smel imeti čolne in prevažati trgovsko in drugo blago od Ljubljane do Vrhnike in nazaj. Moral se je le prijaviti svoji okrajni gosposki in plačevati predpisani davek ter dokazati, da je več čolnarjenja ali pa imeti v tem poslu večjega hlapca. Čolnarji v Ljubljani so morali izvoliti iz svoje srede predstojnika in njegovega namestnika. Manjše čolne za prevažanje tovora in za svoje gospodarske potrebe je smel imeti vsakdo, ne da bi jih bil dolžan prijaviti gosposki.²²

V primeri s sredo 18. stoletja je število čolnarjev nazadovalo, leta 1815 jih je bilo v Krakovem 6, v Trnovem 39.²³ Čolnarjem se je krčil zaslužek, zato je njihovo število kopnelo. Ko je bil leta 1824 dograjen šentjakovski most — za zgraditev so se Krakovčani in Trnovčani sicer prizadevali — so čolnarji izgubili precejšen zaslužek od prevozov čez Ljubljanico. Tudi je most s stebri sredi reke postal ovira nemotenemu čolnarjenju. Večji razvoj prometa na vodi je zavirala visoka vodna mitnina; ker so bile istočasno ukinjene nekatere pristojbine za uporabo Tržaške ceste, druge pa znižane, so prevozu blaga na cesti dajali prednost.²⁴

V.

V naslednjih dveh desetletjih se je število ribičev in čolnarjev naglo krčilo. V konskripcijskih polah, ki se nanašajo na razdobje od 1830 pa nekako do srede stoletja, je med prebivalci Krakovega omenjenih sicer 26 nakladalcev (fakinov), toda le 12 ribičev in trije čolnarji, naraščati pa je začelo število rokodelcev, javnih in zasebnih ulužbencev ter delavcev.²⁵ Obrtni registri iz istega časa kažejo, da je od 43 vpisanih čolnarjev iz Krakovega in Trnovega 20 črtanih, bodisi da so umrli ali pa opustili čolnarjenje.²⁶ Ljudsko štetje iz leta 1857 je ugotovilo v Krakovem še 7 ribičev, dva sta bila hišna posestnika, 24 nakladalcev oziroma fakinov, eden je bil hišni posestnik; čolnarja ni omenjenega nobena. Ribištvu in čolnarjenju sta za Krakovčane tedaj že izgubila svoj nekdanji pomen, pri 46 krakovskih hišnih posestnikih ni bila ugotovljena nobena posebna gospodarska dejavnost. Med stanovalci Krakovega so bili številneje zastopani rokodelci in drugi obrtniki, njihovi pomočniki in vajenci ter dninarji.²⁷ Leta 1857, ko je bilo to štetje, je bila tudi dograjena in odprta železniška proga od Ljubljane do Trsta. Promet trgovskega blaga na Ljubljanici je prenehal. Večina čolnarjev je izgubila delo in zaslužek; nekdanji fakini, ki so bili zaposleni pri carinskem uradu v pristanu, so bili sprejeti v železniško službo in so se preselili na kolodvor.²⁸ Nekateri Krakovci so odšli kot železniški nakladalci v Nabrežino.²⁹ Poleg omenjenih nakladalcev je živelo v Krakovem še 5 drugih železniških

uslužbencev, ki so verjetno prišli v železniško službo kot nekdanji nakladalci.

Po podatkih štetja iz leta 1857 precejšen del takratnega prebivalstva ni bil domačega porekla, temveč se je priselil od drugod. Kot je mogoče ugotoviti, od 73 hišnih posestnikov jih 19 ni bilo iz Ljubljane; od 123 stanovalcev, največ družinskih poglavarjev, jih je 64, torej več kot polovica, bilo priseljenec. Zanimiv je primer hišnega posestnika in čevljarkega mojstra, imel je 6 pomočnikov, 3 vajence in 6 hišnih poslov, ki so vsi bili iz tujih občin. Mnogi izmed priseljenih prebivalcev so pozneje pridobili domovinstvo v Ljubljani. Rezultat tega razvoja je bil, da so priseljenci imeli vedno večji delež med prebivalstvom. Krakovo je leta 1857 štelo 833 prebivalcev, to je skoraj 200 več kot sto let prej. Spreminjanje družbene strukture, ki se je pokazalo v naraščanju števila pripadnikov meščanskih poklicev, v povečanju števila priseljenega kakor tudi vsega prebivalstva, je bilo v zvezi s spremembami Krakovega do Ljubljane. Prej gospodarsko samosvoje naselje, ki je z značilnimi na Ljubljanico navezanimi dejavnostmi dopolnjevalo mestno gospodarstvo, se je spremenilo v predmestje Ljubljane, katerega prebivalstvo se je povečini vključilo v gospodarsko življenje mesta.

Pri naslednjem štetju 31. decembra 1869 je bilo vprašanje po poklicu, zaposlitvi in zna-

Krakovski vrtovi z Emonske ceste
(iz fototeke MALJ)

čaju dejavnosti določeneje postavljeno. Osebe brez določenega zaslужka so morale navesti, od česa živijo; zajeto je bilo tudi delo oseb, ki so pomagale družinskemu poglavarju pri njegovi pridobitni dejavnosti. Zato prihaja v rezultatih štetja za Krakovo v precejšnji meri do izraza vrtnarstvo, ki je tudi bilo značilna stara krakovska gospodarska panoga.³⁰ Šest krakovskih hišnih posestnikov je navedlo kmetijstvo ali poljedelstvo, pet pa vrtnarstvo kot svoj poklic; pri dveh je označeno, da živita od vrta in hiše. Hišni posestniki, pri katerih je bilo navedeno vrtnarstvo kot njihova poklicna dejavnost, so bile ženske, tudi 14 družinskih članov, ki so v vrtnarstvu pomagali družinskemu poglavarju, so bile ženske. S poljedelstvom in vrtnarstvom se je verjetno ukvarjal tudi eden ali drugi izmed 18 hišnih posestnikov, ki sicer niso navedli posebne dejavnosti. Ribiče so našli med krakovskimi hišnimi posestniki le še tri ter dva njihova sinova, med drugimi družinskimi poglavarji so bili štirje ribiči. Trije hišni posestniki in en njihov družinski član so bili nakladalci; tudi ta, najprej na promet na vodi, pozeeje na železnico navezana dejavnost je med Krakovci izumirala. Zadnje sled povezave s prometom predstavljajo železniški uslužbenci, ki jih je bilo med družinskimi poglavarji osem. Zelo se je pomnožilo število rokodelcev in drugih obrtnikov; med hišnimi posestniki jih je bilo 10, med najemniki okrog 50, ter število javnih uslužbencev. V razdobju 1857-1869 je število prebivalstva naraslo za 127 oseb, na skupaj 960. Od tega števila je odpadlo 319 oseb na družine hišnih lastnikov, 641 na družine drugih stanovalcev. Od 60 hišnih lastnikov, drugi niso živeli v Krakovem ter so v njihovih hišah stanovali le najemniki, je bilo 17 rojenih zunaj Ljubljane; hišno posest so držali domačini povečini v svojih rokah. Med najemniki so prevladovali tujci, od 140 se jih je 83 priselilo iz drugih krajev.

VI.

Ob štetju 31. decembra 1910 je živelo v Krakovem 1047 oseb, med temi 234 hišnih lastnikov in z njimi skupaj živečih oseb ter 813 najemnikov in članov njihovih gospodinjstev.³¹ Le 51 krakovskih hišnih posestnikov je živelo v svojih hišah, drugi so jih oddajali v najem. V drugi polovici prejšnjega stoletja je bilo nekoliko hiš zgrajenih, prezidanih ali nadzidanih; predvsem na Emonski cesti na Zoisovi cesti ter na Krakovskem nasipu se je stanovanjski prostor povečal. Od leta 1869 do 1910 je število prebivalcev omenjenih treh krakovskih obrobni ulic naraslo za okrog 250 oseb. Nekatero izmed hiš so postale prave najemniške kasarne z mnogimi strankami in desetina stanovalcev. Število prebivalcev v ulicah

znotraj Krakovega pa je celo nekoliko nazadovalo. Jedro naselja, ki je bilo v gradbenem pogledu le malo prizadeto, ni bilo udeleženo pri splošnem naraščanju prebivalstva.

Podatki štetja leta 1910 o poklicni strukturi krakovskih hišnih posestnikov kažejo, da so nekdanje na Ljubljano navezane gospodarske dejavnosti popolnoma izumrle, ribičev in nakladalcev kot naslednikov nekdanjih čolnarjev ni bilo več. Pač pa je od 51 hišnih lastnikov deset, med njimi šest žensk navedlo kmetijstvo ali vrtnarstvo kot svoj glavni poklic. Med drugimi je bilo 10 obrtnikov, 6 branjevcev in trgovcev, 6 državnih uslužbencev, 2 železniška uslužbenca, 3 državni upokojenci, 3 delavci, 4 hišni in zemljiški posestniki, 2 izvoščka in 2 zasebnika, drugi poklici so bili zastopani le s posameznim primerom.

Za leto 1910 je ugotovljena poklicna pripadnost 543 v Krakovem štetih oseb; to so bili prebivalci, ki so opravljali kakšno gospodarsko ali drugo dejavnost, ter osebe označene kot zasebniki. Niso upoštevani družinski člani, zaposleni le v gospodinjstvu, dijaki in učenci ter otroci. Po teh ugotovitvah je bilo v Krakovem 64 javnih uslužbencev, 23 javnih upokojencev, 57 obrtnikov, 73 obrtnih pomočnikov, vajencev in pomožnih delavcev, 22 trgovcev, kramarjev, branjevcev in raznih drugih prodajalcev, 30 trgovskih pomočnikov, učencev, kontoristinj itd., 29 raznih zasebnih nameščencev, 71 delavcev, 43 dninarjev, dninaric, postrežnic itd., 22 v kmetijstvu in vrtnarstvu zaposlenih ter 38 zasebnikov. Hišnih poslov je bilo 34, 31 služkinj in dekel ter 3 hlapci. Posle so imeli predvsem v gospodinjstvih državnih in drugih javnih uslužbencev ter v gospodinjstvih, kjer so se ukvarjali z vrtnarstvom in poljedelstvom. Pripadniki drugih poklicev so bili le maloštevilni, med njimi je bil en samcat ribič, ki je bil stanovanjski najemnik, pri nekem družinskem poglavarju-zasebniku, označenem za očeta hišnega lastnika, pa je pripomba, da je bivši ribič.

Glavno zaposlitev v kmetijstvu in vrtnarstvu je imelo le malo krakovskih prebivalcev; samostojnih je bilo v tem poklicu 18, od teh je 12 obdelovalo lastna zemljišča, 6 pa zemljišča, vzeta v zakup. Pri štirih osebah je pripomba, da delajo oziroma pomagajo v kmetijstvu. V kmetijsko-vrtnarski stroki so prevladovale ženske. Statistika gotovo ni zajela vse vrtnarske dejavnosti v Krakovem, mnogokrat je ostala zakrita kot postranski poklic hišne gospodinje.

V nekaterih poklicnih panogah so imele ženske znaten delež. Tako je bilo med obrtniki ter obrtniški pomočniki in vajenci 31 šivilj. Tudi med delavstvom so bile ženske močno zastopane, v tobačni tovarni je delalo 42 delavk in 8 delavcev oziroma uslužbencev,

poleg tega sta živel v Krakovem tedaj še dve upokojeni delavki tobačne tovarne. V tej tovarni, po številu zaposlenih največjem industrijskem podjetju v Ljubljani, je poiskala delo marsikatera Krakovčanka, toda tudi tobačne delavke, ki so se v Ljubljano priselile, so si mnogokrat našle stanovanje v bližnjem Krakovem.

Krakovski domačini so sestavljali le manjši del prebivalstva. V Ljubljani je bilo od 234 oseb v gospodinjstvih hišnih lastnikov komaj 101, od 813 oseb v gospodinjstvih stanovanjskih najemnikov pa je bilo 347 rojenih v Ljubljani.

Razvoj poklicne strukture se je v naslednji dobi nadaljeval v smeri pomeščanjenja in opuščanja posebnih poklicnih značilnosti. Ob štetju leta 1931 so v Krakovem našli 196 družinskih poglavarjev.³² Od teh je 73 bilo zaposlenih v obrti, gostinstvu in trgovini, 31 jih je bilo v javnih službah, 28 je bilo posestnikov, rentnikov in brez navedbe poklica, 22 raznih upokojencev, 20 delavcev, 6 postreščkov, postrežnic in peric, 1 študent, 4 poljedelci in 1 vrtnar; ribiča in čolnarja ni bilo več nobenega. V poklicni strukturi krakovska vrtnarska in poljedelska dejavnost skoraj ne prihaja do izraza, saj jo je zastopalo komaj 5 družinskih poglavarjev. Toda tudi od 19 posestnikov se jih je nekaj ukvarjalo z vrtnarstvom, saj so v tej skupini prevladovala ženske, v katerih področje je vrtnarstvo sodilo. Med lastniki krakovskih hiš in zemljišč je bilo še 9 obrtnikov, 5 rentnikov, 4 trgovci, 4 železniški uradniki, 3 gostilničarji ter posamezni pripadniki raznih drugih poklicev. Krakovske hiše, 77 po številu, so bile tedaj v lasti 69 lastnikov. Od teh jih je 28 bilo rojenih v Ljubljani in so v Krakovem živeli; to so bili dejanski domačini, 32 jih je bilo rojenih zunaj Ljubljane, 8 lastnikov ni živelo v svojih krakovskih hišah; mestna občina je bila lastnik štirih hiš, treh starih in leta 1874 zgrajene šole na Grabnu. Ob štetju leta 1931 so našli v Krakovem — v primeri s prejšnjimi štetji niso upoštevane hiše na Emonski cesti št. 4, 6, 8 in 10 — 767 stalno in 35 začasno prisotnih oseb.

OPOMBE

1. Gradivo za zgodovino Ljubljane, XII. zvezek, Ljubljana, 1968, str. 2 sl. — 2. AS, Stanovski arhiv fasc. 61; V. Valenčič, O gospodarski strukturi ljubljanskega prebivalstva v začetku XVIII. stoletja, Kronika V/1957, str. 5 sl. — 3. I. Vrhovnik, Trnovska župnija v Ljubljani, Ljubljana 1933, str. 89 sl. — 4. Kapiteljski arhiv v Ljubljani, fasc. 128/1,6; V. Valenčič, Prebivalstvo Ljubljane pred dvesto leti, Kronika II./1954, str. 191 sl. — 5. Vrhovnik, n. o. m. str. 89 sl. — 6. V. Fabjančič, Knjiga hiš, VII, del: Krakovo, tipkopis v MALj. — 7. MALj, Reg. I fasc. 308, list 597 sl. in 617 sl.; Cod. XX/3, Davčni register iz leta 1815. — 8. MALj, Reg. I fasc. 308, list 597 sl. in 623. — 9. MALj, Reg. I fasc. 308, list 597 sl. — 10. MALj, Reg. I fasc. 308, list 599. — 11. Vrhovnik, n. o. m. str. 61 sl.; S. Rutar, Zur Schiffahrt an der Laibach, MMVK V/1892, str. 68 sl.; A. Müllner, Die Zukunft der Stadt Laibach, Argo IX/1901, stolpec 9, 27 sl. — 12. Vrhovnik, n. o. m. str. 51; Müllner, n. o. m. stolpec 27 sl. — 13. Rutar, n. o. m. str. 79; Müllner, n. o. m. stolpec 43 sl. — 14. MALj, Reg. I fasc. 14, lista 38 in 220. — 15. MALj, Reg. I fasc. 14, list 87 sl. ter fasc. 142, list 410 sl. — 16. MALj, Reg. I fasc. 14, listi 237 in 241 sl. — 17. MALj, Reg. I fasc. 142, list 390 sl. — 18. MALj, Reg. I fasc. 142, listi 400 sl.; Vrhovnik, n. o. m. str. 62. — 19. MALj, Reg. I fasc. 165, listi 844 sl. — 20. MALj, Reg. I fasc. 181, listi 164 sl., 185 sl., 194 sl., fasc. 269, listi 142 sl.; Cod. XX/3, Davčni register iz leta 1815. — 21. MALj, Reg. I fasc. 211, listi 632 sl., 643 sl., 647 sl. — 22. MALj, Reg. I fasc. 181, listi 203 sl. — 23. MALj, Cod. XX/3, Davčni register iz leta 1815. — 24. MALj, Reg. I fasc. 236, listi 44 sl. — 25. MALj, Varia Lab. XII, Konkripcijske pole Krakovega. — 26. MALj, Cod. XX/2, fol. 121 sl. — 27. MALj, Varia Lab. XII, Ljudsko štetje 31. oktobra 1857, mapa Krakovo. Navedeni podatki tega in naslednjih štetij so zbrani in preračunani iz popisnega gradiva. — 28. Vrhovec, n. o. m. str. 69. — 29. Gl. op. 27. — 30. MALj, Varia Lab. XII, Ljudsko štetje 31. decembra 1869, Krakovo. — 31. MALj, Varia Lab. XII, Ljudsko štetje 31. decembra 1910, Zoisova cesta št. 1, 5, 9, Emonska cesta št. 4, 6, 8, 10, 11, 25, vse hiše v Gradaški, Kladezni, Krakovski ulici, na Krakovskem nasipu, v Rečni in Vrtni ulici. — 32. MALj, Varia Lab. XII, Ljudsko štetje 31. marca 1931, Zoisova cesta št. 1, 5 in 9, Emonska cesta 11 in 25 ter vse hiše v drugih krakovskih ulicah kot pod op. 31.

